

# DÖNTÉSELŐKÉSZÍTÉS ÉS TERVEZÉS STATISZTIKAI ADATOK, MUTATÓK, MUNKANORMÁK FELHASZNÁLÁSÁVAL

## Tapasztalatok a József Attila Tudományegyetem könyvtári hálózatában

NOVÁK Ákos

### Társadalmi igény – könyvtári gyakorlat

A tudatos és tervszerű irányító, vezetői tevékenység lényeges alkotó elemei az értékelés, az elemzés, a tervezés. Jelentőségük vitathatatlanul meghatározó jellegű a termelési szférában. Ott mind a külső igények, mind a belső (üzemi, vállalati) adottságok, illetve lehetőségek „naprakész” ismeretében rendszeresen kell értékelni a korábbi eredményeket, következtetni kell a fejlődés valószínűsíthető irányára. A jövőt illetően elvi, de elsősorban gyakorlati célkitűzéseket kell meghatározni. Az ilyen alapon nyugvó, rövid távra szóló és távlati tervezés során a különféle mutatók, normák, tényleges teljesítményadatok nem nélkülözhetők.<sup>1</sup>

A termelés területén – a tervezés hatékonyságának fokozása érdekében – újabban az úgynevezett *stratégiai tervezés* alkalmazását szorgalmazzák. Ennek lényege: olyan 8–15 évre szóló állandó koncepciórendszer összeállítása, amely nem túlszabályozott, tíznél kevesebb világos célt tartalmaz, a mindenkori részletmódosítást megkönnyíti. Az ismertetett módszer egyidejűleg és szükségszerűleg feltételezi a rövidebb időszakra, 1–3 évre szóló tervezést.<sup>2</sup>

Mind a visszamenőleges értékelés, mind az előre tekintő tervező tevékenység igényli és egyúttal széleskörűen fel is használja a statisztikai adatokat. A statisztika hazai jelentőségének újabb keletű növekedését igazolja az a tény, hogy az összehangolt statisztikai rendszer kialakítását szolgáló *új statisztikai törvény* mindössze néhány éves.<sup>3</sup> A törvény megjelenése, 1973 óta gyűjtött tapasztalatok összegezésekor a KSH elnöke általános érvényűen állapítja meg, hogy a statisztika elősegíti a gazdasági helyzet megismerését, a fejlődést adatokkal támasztja alá, alkalmas nyersanyagot szolgáltat az élet számos területén általában az irányításhoz, közelebbről az elemzéshez, döntéshez, tervezéshez.<sup>4</sup>

ERDÉSZ Tiborné arra világít rá, hogy a társadalmi-gazdasági jelenségek statisztikai vizsgálata nem nélkülözheti az adott körülményektől függő és meghatározó jellegű politikai vonatkozásokat, amelyekre a kulturális statisztika különösen érzékeny.<sup>5</sup>

A kulturális statisztikán belül a könyvtári statisztika fontossága is egyértelmű. A tudományos és szakkönyvtárak 1964-ben megrendezett módszertani tanácskozása így összegezte a felszabadulás óta eltelt időszak jövőbe is mutató tapasztalatait: „A hálózati tagkönyvtárak, tájékoztató szervek munkájának irányításához, ellenőrzéséhez pedig már munkanormákkal, minőségi mutatókkal, a hatékonyság mérésére alkalmas módszerekkel kell rendelkezünk.”<sup>6</sup>

A hazai könyvtárügy egésze, az egyetemi könyvtárak többsége ugyancsak rendelkezik távlati tervekkel, sőt elvétele stratégiai tervezésre is van példa. A könyvtárak sok esetben támaszkodnak a statisztika közvetítésével feltárt összefüggésekre, munkanormákat alkalmaznak, teljesítményadatokat értékelnek.

A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára elsőként, már 1948-ban alkalmazott munkanormákat. CSÚRY István 1953-ban munkafolyamatokat elemzett és ugyanekkor a munkanormák megállapításának módjára is kitért.<sup>7</sup>

Az 1956-os könyvtári törvény életbe lépése óta erőteljesen fokozódott a munkaszervezet vizsgálatával, a belső és külső ellenőrzéssel, a teljesítmények értékelésével kapcsolatos és az adatok, mutatók, normák és teljesítmények egybevetésére irányuló elemző, minősítő, tervező munka.

Áttekintésünk keretei között feltétlenül említést érdemelnek a nagyobb korszakot átfogó, sokrétű idősorok. A műfaj egyik legrangosabb és leggondosabban összeállított munkája az egyetemi és főiskolai könyvtárak 30 éves fejlődését bemutató adattár, amely a könyvtárak II. országos értekezletére jelent meg.<sup>8</sup> Kisebb korszakot áttekintő elemzésre is van példa. SÁRDY Péter értékelő vizsgálatában a felsőoktatási és a szakkönyvtárak esetében megfigyelhető változások statisztikai összevetését és következtetések levonását vállalta.<sup>9</sup>

A könyvtári gyakorlatban alkalmazható, kipróbált módszerek választéka is nagy. Ismételten CSÚRY István nevét kell említenem, aki az egyetemi könyvtárak munkájában alkalmazható mennyiségi mutatókról jelentetett meg magas színvonalú tanulmányt.<sup>10</sup> A műszaki egyetemi könyvtárakra vonatkozó irodalomból HÉBERGER Károlynak a szervezeti korszerűsítés elméleti és gyakorlati kérdéseivel egyaránt foglalkozó munkája érdemel figyelmet.<sup>11</sup>

A hazai könyvtári munkanormák témájával foglalkozó művek közül csak utalok a körképet nyújtó, tudományos és szakkönyvtárak normatíváit feldolgozó önálló kiadványra.<sup>12</sup> SALLAI István könyvtárápítéssel kapcsolatos, tervezési irányszámokat is rendszerező cikke ugyanitt kell, hogy helyet kapjon.<sup>13</sup> A hálózaton belüli körülhatárolt vizsgálatok közül példaként MÓRA László<sup>14</sup>, illetve SZENDRŐ Gézáné<sup>15</sup> közleményeit választottam ki.

Bár nem kizárólag a tudományos nagykönyvtárakra, egyetemi könyvtárakra érvényes, ugyanakkor ott is jól hasznosítható mutatók, statisztikai módszerek használatára ösztönöz URBÁN László 1974-ben megjelent tanulmánya.<sup>16</sup>

A szemelvényes áttekintés – ha nem is meggyőző módon, de némileg – elfogadhatóan támasztja alá azt a tényt, hogy a mutatók, statisztikai adatok, normák már kellő polgárjogot kaptak a könyvtári, az egyetemi könyvtári gyakorlatban.

A hálózati felelősi munkakör részleges önállósulása óta eltelt közel húsz év fejleményeit mérlegre téve a József Attila Tudományegyetem könyvtári hálózatában még csak szerény eredményeket értünk el, amelyek természetesen nem mérhetőek össze a debreceni egyetemi könyvtár vagy a Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtára élenjáró eredményeivel.

Az 1961-től napjainkig terjedő időszakot – tartalmi és formai sajátosságok alapján – két fő részre lehet bontani. Az első fő időszak 1961-től 1968-ig, az önálló Hálózati és Reprográfiai Osztály megalakulásáig tart. A második időszak 1968-ban kezdődött és

még nem zárult le. Ez utóbbin belül két kisebb szakaszt lehet elkülöníteni. Az első 1968-ban kezdődött és 1972-ig tartott, a második pedig már hetedik éve tart.

## A közvetítő jellegű hálózati tevékenység időszaka (1961–1968)

Az első időszak a hálózati feladatok bizonyos mértékű összpontosításával kezdődött. A központi könyvtár vezetése ekkor néhány feladatot (a hálózat könyvfeldolgozásának szervezése, módszertani irányítás, tanácsadás állandósítása, az egyre fokozódó szakmai problémák közvetítése a megfelelő könyvtári részleghez, a gazdasági igazgatóságához) kiemelt az osztálykeretek közül és egy személy munkakörébe sűrítette. Az új helyzet azonban nem hozhatott gyors és nagyarányú változást, mert a hálózati felelősnek egyéb kötelességei is voltak a könyvtárban, nem is szólva arról, hogy a hálózat méretei már ekkor is figyelemre méltóak voltak.

Az 1961-es statisztikai felmérés szerint a tudományegyetem három kara és az úgynevezett központi (ideológiai, testnevelési) intézmények, kollégiumok 56 szervezeti egységet fogtak össze, amely 45 könyvtárral rendelkezett. A teljes könyv- és folyóiratállomány 303 000 kötet, a tagkönyvtárak főfoglalkozású könyvtárosainak száma viszont csak 9 fő volt.

A hálózati felelős fenti keretek és körülmények között végzett nagyobb jelentőségű munkái közül részletesebben hárommal foglalkozom. Az egyik megbízatás a hálózatban lévő állomány visszamenőleges feldolgozásához kapcsolódott. Tervet kellett készítenie a teljes állomány feldolgozásának idő- és teljesítménykihatásáról a központi könyvtár ekkor érvényes feldolgozási normája, illetve elért teljesítménye alapján. A tervetnek ezen felül a hálózati állomány gyarapodásának fokozatos emelkedésével, annak a feldolgozás növekedésére gyakorolt hatásával, valamint a rendszeres apasztással is számolnia kellett. A végeredményként kapott 45 éves időkihatás meglepte az érintett munkatársakat, realitását azonban belátták. (NOVÁK Á.: A Szegedi Egyetemi Könyvtár hálózati teendőinek körvonalazása. Kézirat. 1961. 8 p.)

A következő két évben a hálózat feldolgozott műveinek száma magasabb volt a 4 500 kötetes számított értéknél. A további két év lényegesen kisebb teljesítménye miatt azonban megtörtént a kiegyenlítődés. Ha a számítások öt évre szóltak volna, most teljes sikerről lehetne beszámolnom. 1966-tól azonban már csak az új beszerzésű tőkés könyvek feldolgozásához járult hozzá a könyvtár vezetése, tekintettel arra, hogy új feladatok ellátásának feltételeit kellett megteremteni a könyvfeldolgozó osztályon. Így a tervezett teljesítmény hosszú távú érvényesülésének ellenőrzésére nem kerülhetett sor.

Az egyetemen és a főiskolán a folyóiratolvasók körét szándékoztunk növelni az 1967-ben szerkesztett folyóirat jegyzék kiadásával. (NOVÁK Á.: A József Attila Tudományegyetem és a Szegedi Tanárképző Főiskola kurrens külföldi folyóiratai. Szeged, 1967. 190 p. A Szegedi Egyetemi Könyvtár Kiadványai. 49. sz.) E jegyzék tartalmi elemzésével az volt a szándékunk, hogy megvizsgáljuk a tanszékek, tanszékcsoportok, a két társintézmény gyűjtőkörének tükröződését, tisztázottságát a folyóiratok beszerzésében, kiszűrjük az indokolatlan beszerzéseket, átfedéseket, felderítsük az egyes tudománycso-

portok, tudományok irodalmának alapvető hiányait statisztikai és egyéb módszerekkel. A közben itt is jelentkező feladatmódosulás (a Hálózati és Reprográfiai Osztály megszerzése) miatt a megkezdett vállalkozás, sajnálatos módon, félbemaradt.

Az eddigieknél messze nagyobb fontosságú és méretű munkálatra is sor került ebben az időszakban. A hálózati felelős 1965-ben 63 kérdést tartalmazó adatgyűjtő lap segítségével felmérte a hálózat helyzetét. Vizsgálta az állomány feltártságának mértékét, a katalógusok állapotát, az igénybe vehető szolgáltatások fajtáit, a használók körét, az igénybevétel módját, a hatékony szolgáltatásokat akadályozó tényezőket. Az adatgyűjtésnek többek között a könyvtári hálózat szolgáltatásrendszere távlati feladatainak megállapításához is megfelelő alapul kellett szolgálnia. Az adatgyűjtő lap kérdéseinek megfogalmazásakor az volt a cél, hogy a válaszok – bár többségük szöveges volt – általában statisztikailag is értékelhetők legyenek. Az így nyert 153 táblázat a pillanatnyi helyzetről könnyen áttekinthető, egyedileg és összességében vizsgálható, összehasonlításához támpontul vehető adatmennyiséget szolgáltatott. Tapasztalni lehetett, hogy a táblázatok a közvetlen és közvetett felhasználás során mennyire egyértelműen világítottak rá mind a legsürgősebb, mind a távlati feladatokra. Éppen ezért a végzett munka értékelésekor, és a hálózat éves terveinek összeállításakor jól hasznosítottuk a bennük foglaltakat.

A tagkönyvtárak éves statisztikai adatai és az azokból készült táblázatok ugyancsak általánosan használt mérő-, értékelő- és problémákra rávilágító munkaeszköz volt. Igaz, hogy többhetes munka a tagkönyvtárak egyedi lapjainak ellenőrzése, javítása és a 25 oldalas összesítő jelentés kitöltése. Az ilyen mélységű decentralizált adatfeldolgozás szükségességét lehet, sőt kell vitatni. Azt azonban el kell ismernünk, hogy a területileg, hálózati hovatartozás alapján, az állomány nagyságrendjének megfelelően stb. csoportosított adatok teljesen feleslegessé tették a kiegészítő adatgyűjtést. Feltehetően az országos szintű hálózatközi összehasonlítást is nagyon megkönnyítették. Egyidejűleg a hálózaton belüli statisztikai, sőt tervező tevékenységhez is könnyen elsajátítható és alkalmazható elemzési módszereket kínáltak, lényegében a statisztikus szemlélet és gyakorlat meg-alapozását segítették elő.

## A kezdeményező hálózati tevékenység időszaka (1968-tól)

A következő időszak formai és tartalmi keretét a Hálózati és Reprográfiai Osztály megalakulása, majd működése szabta meg. Ezen belül, a mintegy öt évig tartó *első szakaszra* az jellemző, hogy felmértük a központi könyvtár alapvető hálózati feladatait és kiválasztottuk az új osztály feladatkörébe tartozó teendőket. Az új körülmények első eredménye a hálózat működési szabályzatának a kiadása volt, amely a még fennálló színvonalbeli és szolgáltatási eltéréseket volt hivatva csökkenteni és egyidejűleg összegezni a magasabb szintű követelményrendszert.

A *második szakaszban* a meginduló egyetemi oktatási reform érdemi munkálatai, a kapcsolódó szervezeti változások: az integrált oktatási egységek létrehozása egyetemünkön<sup>17</sup> számottevően befolyásolták a hálózati tevékenységet. Az 1971-ben végzett helyzet-felmérésre támaszkodva javaslat készült a tudományegyetemi könyvtárhálózat fejleszté-

sére. (NOVÁK Á.: A JATE Központi Könyvtára és könyvtári hálózata távlati fejlesztési terve. 1972–1980. Kézirat. 1972. 33 p.) Ehhez igénybe vettük a tagkönyvtárak 1971-es statisztikai jelentéseit, felhasználtuk az oktatók, kutatók, hallgatók adott tanévi létszámadatait. A feltételezett összevonással létesülő 12 tanszékcsoporti könyvtáron kívül 2 további oktatási egység, 2 egyetemi gyakorló iskola és 5 tudományegyetemi kollégium könyvtárának azonos elvek alapján működő egységes rendszere megvalósítására, illetve továbbfejlesztésére vonatkozó javaslat minden egyes könyvtár esetében közvetlenül hasznosítható és számítással nyert, esetleg becsült adatokat tartalmazott.

Igy adatokkal rendelkezünk az olvasókról (lehetséges használók: oktatók, kutatók, hallgatók), az állományról (teljes 1970-es és távlatilag – feltételezhetően – megkésztéreződő állomány), a katalógusrendszerrel kapcsolatos igényről, az olvasói tér befogadóképességéről (lehetséges használók 10 %-ának egyidejű elhelyezése 1–1,5 m<sup>2</sup>-es térigénnyel személyenként), az állomány térigényéről (a megkésztéreződő könyvállomány 5 %-ának és legalább 100 kurrens folyóiratnak az elhelyezése az olvasói térben, a teljes könyvtári állomány elhelyezésének biztosítása a raktárban), az általános térigényről (olvasói tér és kölcsönző, raktártér, könyvtárosok munkatere), a létszámgényről (az 1959-es egyetemi könyvtári konferencia ajánlása<sup>18</sup> alapján 10 000 kötetenként 1 főfoglalkozású könyvtáros beállítása), a nyitvatartás mértékéről (8–12 óra).

Az ismertetett előterjesztéshez tematikailag szorosan kapcsolódott egy pályázati anyag is, amely a növekvő követelményekhez alkalmazkodó és az ügyvitelgépesítést, számítógépet ilyen céllal igénybe vevő hálózati központ létrehozásának lehetőségét mérte fel. Az összeállítás – bár érintőlegesen – mind a központi könyvtár, mind a tagkönyvtárak statisztikai adatainak ésszerű gyűjtését és gépi úton történő feldolgozását is felvette. (NOVÁK Á.: A gépi adatfeldolgozás további alkalmazási lehetőségei a Központi Könyvtár egyéb munkaterületein. = Gépi adatfeldolgozás a könyvtári munkában. Bp. 1974. NPI. 73., 79. p.)

Az egész könyvtárhálózatot érintő kezdeményezésünkkel szemben legalább két-három évig tartózkodást tapasztaltunk. Maga a téma felvetés is szokatlan lehetett intézményünk számára. Sokan a tanszékeken folyó tevékenység „belügyeibe való beavatkozásnak” tekintették az átszervezéssel járó gyakorlati javaslatainkat. Az elzárkózó magatartás feszültsége az oktatókkal folytatott közvetlen megbeszélések hatására észrevehetően oldódott. A közhangulat módosulásában az oktatók hazai és főleg külföldi felsőoktatási intézményekben szerzett tapasztalatai (amelyek egy része elgondolásainkkal rokon vonásokat mutatott) is segítségünkre voltak. Oktatóink jelentős hányada belátta, hogy az oktatással és a kapcsolódó kutatással szemben támasztott követelmények teljesítésekor feltétlenül szükség van a könyvtárak egységes rendszerére, a „nagyüzemi lehetőségek” kiaknázására, a hatékony és korszerű szolgáltatásokra.

A továbbiakban jelentős szerepet vállaltunk kari könyvtárak létrehozásában, összevont könyvtárak működésének tervezésében. (Ezt mutatják az alábbi munkák: NOVÁK Á.–FRICK M.: Feljegyzés a Bölcsészettudományi Kar kari könyvtár létesítésére vonatkozó elképzeléséről. Kézirat. 1975. 3 p.; NOVÁK Á.: Vélemény az Állam- és Jogtudományi Kar könyvtára 1978. évi rendkívüli költségigényéről. Kézirat. 1978. 4 p.; —: Vélemény a Marxizmus-Leninizmus Tanszékek közös könyvtáráról. Funkcionális, berendezési és

költségvetési terv. Kézirat. 1977. 11 p.; —: A Kibernetikai Laboratórium létesítendő könyvtárának előterve. 1) Alaprajz és berendezési terv. 2) Felszerelés és berendezés költségterve. Kézirat. 1977. 4 p.)

Ezek is mutatják, hogy 1977-ben egyetemünkön a könyvtári kérdések hangsúlyozott szerephez jutottak. A megelőző események betetőzéseként az egyetem vezetése megbízást adott a csoportkönyvtárak létesítésének előkészítésére, az elvi és gyakorlati kérdések összegezésére. Az igényelt tervezet osztályunk közben három főre növekedett hálózati felelősi munkacsoportja közös munkájával készült el. (NOVÁK Á.: A csoportkönyvtárak létesítésének és működésének szabályozása a József Attila Tudományegyetemen. Kézirat. 1977. 32 p.) Az utólag csatolt költségvetési tervezet – az idő rövidsége miatt – egyéni munka volt. (NOVÁK Á.: A csoportkönyvtárak létesítésének költségkihatásai. Kézirat. 1977. 6 p.)

Ez az előterjesztés tartalmilag eltért az 1972-ben készített javaslattól abban, hogy a csoportkönyvtárak egyetemi alap- és továbbképzésben, a kapcsolódó kutató tevékenységben betölthető szerepéből indult ki. A jelzett alapfeladatokból következően részletesen meghatározta az egyetemen működő valamennyi könyvtár (központi könyvtár, tanszékcsoport, egyéb oktatási szervezeti egységi, gyakorló iskolai és kollégiumi könyvtár) egységessé váló rendszerének általános és sajátos feladatait, a szolgáltatások rendszerét, az igénybe vevők körét, az igénybevétel módját és mértékét.

A részletek ismertetését kerülve csak az alkalmazott mennyiségi mutatókra térek ki. A tervezet – az egyetem jellegéből következően – különbséget tett társadalomtudományi és természettudományi csoportkönyvtár között. A rendelkezésre álló tagkönyvtári statisztikai adatok értékelése alapján mindkét nagy tudományág típuskönyvtárában mind a lehetséges használók (az ehhez kapcsolódó napi és szolgálati évre [250 nap] számított létszám- és kötetforgalom), mind az évi gyarapodás (a kurrens időszak kiadványok száma) ismeretében más-más mutatót vettünk figyelembe.

Azonosnak vettük viszont a napi nyitvatartás időtartamát, a tartalmi feltáró tevékenység normáját, valamint a munkaerő igényt. Az utóbbi esetben a teljes állomány alapján már nemcsak könyvtárosi, hanem egyéb (főleg kiegészítő és technikai feladatkörű) munkakörben dolgozók létszám normájára is tettünk ajánlást.

A felsorolt jellemzők közül a legtöbb könyvtári munkaterülettel kapcsolatban álló forgalmi mutatók helyességének ellenőrzésére már csak az 1979-es év lezárása után nyílik mód. Akkor majd rendelkezésre áll az első, szervezetenként a központi könyvtárhoz tartozó csoportkönyvtár, a Történelmi és Ókortudományi Szakkönyvtár, valamint az irodalomtörténelmi tanszékek közös könyvtára mint maximális „tömegigényt” kielégítő, az előbbinél alacsonyabb szervezetségi típust képviselő könyvtár és az egyetemi gyakorló általános iskola ismét más típusúhoz tartozó könyvtárainak forgalmi adatsora.

Az 1977-es tervezethez csatolt költségvetési programról annyit, hogy elvi és gyakorlati jellegű tételes részből állt. A számítások során ez esetben is különbséget tettünk társadalomtudományi és természettudományi csoportkönyvtár között. (Utóbbiak esetében – az átlagosnál lényegesen drágább könyvek és időszak kiadványok miatt – közel háromszoros beszerzési keret megállapítását javasoltuk.)

A tervezet e második része egy típus csoportkönyvtár rovat és tétel bontású, „átlag éves” költségvetési tervét tartalmazta. Elkészült továbbá a távlatilag teljessé váló csoportkönyvtári rendszer éves költségvetési előirányzata karonkénti bontásban. Szükségesnek látszott még egy csoportkönyvtár létesítésekor jelentkező többlet költségigény kiszámítása 5 éves végrehajtási időszak feltételezésével. A melléklet végére került egy 5 évnél régebben működő csoportkönyvtár középtávú költségvetési terve.

A költségvetési tervezet adatanyagát a könyvtári és a gazdasági igazgatósági statisztikai jelentések, tervek figyelembevételével számítottuk ki. Az előterjesztésben szereplő elgondolások, mutatók megbízhatóságát az elkövetkező évek tapasztalatai majd minősíteni fogják.

Az általános érdeklődés továbbéléséért 1979-ben az egyetem bizalma tovább fokozódott irányunkban. Ennek bizonyítéka, hogy a Kibernetikai Laboratórium újabb megbízást adott osztályunknak KALMÁR László matematikus professzor hagyatéka feldolgozásának elvi irányítására és a gyűjtemény jelentőségének megfelelő elhelyezés megtervezésére. A tervezet elkészítésekor az állomány tartalmi és formai összetételét és a feltáráshoz szükséges igényt úgy kellett értékelnünk, hogy utóbb a közvetlen használat, a kellő térigény, a védelem szempontjai is érvényesülhessenek. (NOVÁK Á.: A József Attila Tudományegyetem Kibernetikai Laboratóriuma könyvtárának berendezési terve. Kézirat. 1979. 4, 8 p.) A tervezési munka során tapasztalhattuk, hogy a nem gyarapodó kiadványanyag kezelésének, tárolásának megtervezése és szervezése több alapvető- és részletkérdésben eltér a folyamatosan növekvő tagkönyvtárakétól. Mivel hasonló feladatra a jövőben is számíthatunk, ezért az ilyen típusú gyűjteményekre, különgyűjteményekre vonatkozó általános elveket és mutatókat is ajánlatosnak látjuk összegyűjteni.

A legutóbbi hónapok fejleményeként a 8 tanszékből, 2 kisebb szervezeti egységből álló biológiai szakcsoport vezető professzora kérte fel osztályunkat az öt éven belül felépülő és a biológiai szárnyépületben kialakítandó, összevont könyvtár szolgáltatásrendszerének, telepítésének megtervezésére. (NOVÁK Á.—FRICK M.: A József Attila Tudományegyetem biológiai tömbjében [II/A ütem] létesítendő könyvtár terve. Kézirat. 1979. 20, 3 p.) A nagyigényű megbízás általános hasznán felül azért is előnyös volt, mert lehetőséget teremtett az 1977-es csoportkönyvtári program nyitottan hagyott részletkérdéseinek tisztázására.

## A statisztikai jelentés mint munkaeszköz

Helyi tapasztalataink áttekintésekor rendre megemlítettük, hogy milyen forrásból nyertük a számszerű jellemzőket. Egyértelmű volt az is, hogy milyen esetekben használtuk fel a tagkönyvtárak évi statisztikai jelentéseit. Az 1961-es statisztikai jelentéssel külön és részletesen is foglalkoztunk. Mindezek ismeretében talán felesleges további példákkal alátámasztanunk azt a tényt, hogy lényeges munkaeszközünk a tagkönyvtárak statisztikai adatanyaga. Kiegészítésként megemlítjük, hogy az azonos időpontban összegyűjtött adatokat helyi felhasználásra úgy dolgozzuk fel, hogy az esetek többségében a szükséges értékek könnyen összegyűjthetők legyenek.

Nem lehet azonban kizárólagosan a statisztikai űrlapok adataira támaszkodni. A könyvtárak térigényének számításakor például figyelembe kellett vennünk a még nem leltározott, statisztikailag nem tükröződő, ugyanakkor néha nagyon is számottevő időszakos kiadványok mennyiségét.

A különféle céllal készített statisztikák egyidejű használata is megbízhatatlan eredményekhez vezethet. Példaként említjük meg, hogy az oktatási intézmények oktatási évhez igazodva adják meg az előadók és a hallgatók létszámadatait. Ugyanakkor az ott működő könyvtárak naptári év végén összegezik a szükséges mutatókat. A jelzett nehézségek igényes gyűjtés esetén természetesen elkerülhetők.

Ugy véljük, hogy az eddigiek során ismertetett gyakorlatunk összhangban van az 5/1978 (XII. 12.)KM számú rendelettel, amely a könyvtárak nyilvántartásának kötelezettségét írja elő.<sup>19</sup>

Végezetül kitekintő jelleggel a statisztika kérdéseivel foglalkozó pécsi tanácskozás néhány vonatkozására térek ki. Nagyon lényegesnek tartom, hogy a statisztika is helyet kapott az új hazai könyvtári szabványok rendszerében. A témához kapcsolódó kérdések alapos megvitatását azért tartom feltétlenül szükségesnek, mert például a jogszabályok és a szabványok tartalmi és terminológiai összhangját is feltétlenül biztosítani kell.

Egyetértően feltétlenül szükségesnek tartom a könyvtár fogalmának elvi meghatározását abban a formában, ahogyan a tervezetben szerepel. Indokoltnak tartanám viszont tartalmilag összehangolni az oktatási intézmények könyvtáraitra vonatkozó feladatrendszer szövegét. Helyeslem, hogy a gépi adatfeldolgozás szempontjait is figyelembe veszi az új szabvány.

Célszerűnek látnám összehangolni valamennyi oktatási intézmény statisztikai adatgyűjtésének időzítését. A „Jelentés” tervezetét hosszú idő óta a legmegfelelőbbnek minősítem, a ténylegesen szükséges adatokat tartalmazza. Csak támogatni lehet azt a változtatást, hogy az űrlapon újra szerepel a gyarapodás beszerzés módja szerinti megoszlása, ami elemzések végzésekor lényeges adatként hasznosítható. Az 1978-as „Jelentés”-ek feldolgozásakor szerzett tapasztalat szerint az űrlapok formailag is jól szerkesztettek, az egyes adatok könnyen megkereshetők, a számítások többirányúan ellenőrizhetők.

## Összefoglalás

A hálózati módszertani munka – jellege alapján – vezetési tevékenység. Bizonyos elemei egyelőre esetenként érvényesülnek munkánkban. Kezdeményező magatartásunk következtében az egyetem az utóbbi években egyértelműen méltányolja észrevételeinket, javaslatainkat, igényli segítségünket. A kedvező feltételek mellett számolnunk kell azonban a hálózat mennyiségi növekedésével. 1978-as adatok szerint 76 szervezeti egységben 49 könyvtár működik, a teljes állomány 450 000 kötet (1961 óta 50 %-kal gyarapodott), a főfoglalkozású könyvtárosok száma 25-re emelkedett. Helyzetünk könnyítése érdekében a központi könyvtár vezetése további munkatársakat irányított a hálózati teendőkhöz.

ellátására. Ennek következményeként kialakítottuk a munkamegosztáson alapuló hálózati felelősi rendszert.

A kellő hatékonyságú hálózati munka kibontakoztatása érdekében módot kell találnunk arra, hogy feladatainkat ne az egyedi események határozzák meg elsőrendűen, hanem távlati célkitűzéseket tartalmazó stratégiai tervre támaszkodhassék a rövid távú tervezés és a végrehajtó tevékenység.

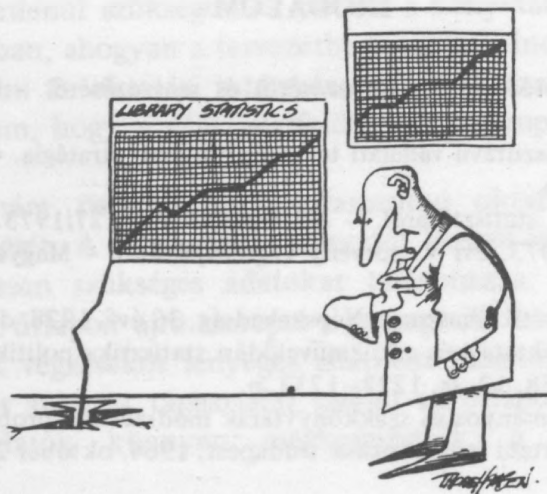
Ismertetett tapasztalatainkról még annyit kívánunk megjegyezni, hogy tisztában vagyunk azok gyenge, vitatható pontjaival. Módszereinket éppen ezért nem tekintjük elméletileg kifogástalannak, gyakorlatunkat nem minősítjük kizárólagos helyességűnek. Ennek alátámasztására példaként említjük meg, hogy a könyvtári gyakorlatban a szükséges könyvtárosi létszám megállapításakor nem csupán a kötettszámot, hanem a lehetséges olvasói számot is figyelembe vesszük.

Ugy gondoljuk azonban, hogy – a meglévő fogyatékoságok ellenére – célkitűzésünket megvalósítottuk. Kellő számú példával támasztottuk alá a mérőszámok helyi gyakorlatban történő alkalmazását a döntéselőkészítésben és a tervezésben.

## IRODALOM

1. FRANK Tibor: A vezetői munka tervezéséről és szervezéséről. = *Vezetéstudomány*, 10.évf. 1979. 1. sz. 19–23. p.
2. HORVÁTH László: Hosszútávú vállalati tervezés, vállalati stratégia. = *Vezetéstudomány*, 9.évf. 1978. 1–2. sz. 31–34. p.
3. 1973. évi V. törvény a statisztikáról. – A Minisztertanács 27/1973. (X. 12.) számú rendelete a statisztikáról szóló 1973. évi V. törvény végrehajtásáról. = *Magyar Közlöny*, 1973. 69. sz. 759–768. p.
4. BÁLINT József: A statisztika haszna. = *Népszabadság*, 36.évf. 1978. december 7. 3. p.
5. ERDÉSZ Tiborné: Az oktatási és a közművelődési statisztika politikai vonatkozásai. = *Statisztikai Szemle*, 56.évf. 1978. 12. sz. 1227–1233. p.
6. PATAKY Ernő: A tudományos és szakkönyvtárak módszertani problémái. = *A tudományos és szakkönyvtárak módszertani tanácskozása*. Budapest, 1964. október 21. Bp. 1965. OSZK-KMK. 12. p.
7. CSÚRY István: A szocialista könyvtári üzem szervezete és működése. = *A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve*. 1953. 2. rész.
8. FÉNYES Miklós: Az egyetemi könyvtárak működéséről és szolgáltatásairól. 1945–1974. Bp. 1975. 51 p.
9. SÁRDY Péter: Arányok és irányok. A felsőoktatási és a szakkönyvtárak statisztikai adatainak tanulságai. = *Könyvtáros*, 28.évf. 1978. 11. sz. 645–650. p.
10. CSÚRY István: Egységes mennyiségi mutatók lehetőségéről az egyetemi könyvtárak tervezésében, működésük értékelésében. = *Könyv és Könyvtár*, 10.köt. Debrecen, 1975, KLTE Könyvtára. 15–65. p.
11. HÉBERGER Károly: A műszaki egyetemi könyvtárak korszerű szervezetének kialakítása. = *Műszaki Egyetemi Könyvtáros*, 1972. 1. sz. 5–13. p.
12. *Tudományos és szakkönyvtárak normatívái*. Bp. 1970, OSZK-KMK. 44, 9 p.
13. SALLAI István: Egyetemi és főiskolai könyvtárak építési kérdései. = *Könyvtári Figyelő*, 22.évf. 1976. 6. sz. 465–478. p.
14. MÓRA László: A könyvtári munkanormákról. = *Könyvtáros*, 11.évf. 1961. 5. sz. 270–272. p.

15. SZENDRŐ Gézáné: Idő- és teljesítménynormák a Műszaki Egyetem Központi Könyvtárában. = Könyvtáros, 18.évf. 1968. 3. sz. 157–158. p.
16. URBÁN László: Könyvtárstatisztikai összefüggések. = Könyvtártudományi tanulmányok. 1971–1972. 4.köt. Szerk.: KOVÁCS Máté, RÁCZ Aranka. Bp. 1974, NPI. 183–228. p.
17. Tanszékek és szakcsoportok létesítése a József Attila Tudományegyetemen. = Művelődésügyi Közlöny, 1971. 22. sz. 356–357. p.
18. Egyetemi könyvtári konferencia. Szeged, 1959. december 10–12. Bp. 1960, OSZK-KMK. 189. p. /Uj Könyvtári Füzetek 1./
19. A kulturális miniszter 5/1978. (XII. 12.)KM számú rendelete a könyvtári rendszer szervezeteről és működéséről. = Művelődésügyi Közlöny, 1979. 1. sz. 6–7. p.



A Scandinavian Public Library Quarterly humorából